

Маргасова В.Г.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Косач І.А.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Руденко О.М.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ІНТЕРЕСІВ СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ

У статті узагальнено основні теоретичні аспекти національної безпеки в контексті взаємодій суспільства та держави. Зазначається, що актуалізація проблеми національної безпеки обумовлює необхідність застосування нових підходів, методів, інструментів, які здатні сприяти узгодженню інтересів держави, суспільства та особистості в системі відповідного механізму державного управління. Метою статті є дослідження теоретичних аспектів національної безпеки у системі інтересів особистості, суспільства та держави. Розглянуто та конкретизовано безпеку особистості, суспільства та держави як основні складові національної безпеки. Зазначено, що для забезпечення безпеки держави необхідним є формування та реалізація ефективного механізму управління та координації діяльності політичних сил та громадських груп, а також інститутів їхнього захисту. Акцентовано увагу на необхідності імплементації сукупності заходів, спрямованих як на удосконалення нормативно-правового регулювання, так і формування ефективної системи забезпечення національної безпеки в контексті задоволення інтересів суб'єктів із однозначним визначенням статусу кожного. Визначено, що національні інтереси являють собою комплексну взаємодію інтересів особистості, суспільства та держави, що виражають потреби країни в існуванні та прогресивному розвитку. Обґрунтовано, що необхідним є формування механізму забезпечення національної безпеки на засадах публічного управління. Зазначений механізм запропоновано розглядати в якості складової комплексного механізму публічного управління, дія якого забезпечується функціонуванням системи державних установ, організацій, інститутів, органів місцевого самоврядування, завданнями яких є захист інтересів суспільства та забезпечення безпеки. З іншого боку зазначений механізм може розглядатись в якості системи засобів, методів та підходів, за допомогою яких відбувається вплив на загрози з метою їхньої мінімізації або ліквідації у вигляді охорони, захисту та стабілізації сукупності інтересів держави, суспільства та особистості.

Ключові слова: державна безпека, національна безпека, механізм забезпечення національної безпеки, національні інтереси, суспільні інтереси.

Постановка проблеми. Проблема національної безпеки України за сучасних реалій набула значної актуальності. Пріоритетними вважаються параметри національної безпеки, які пов'язані із військовими діями та агресією РФ, економічним та фінансовим розвитком держави, станом науково-технічного співробітництва, розвитком інформаційних та комунікаційних систем, станом екології, кіберзлочинністю, тероризмом, міграційними процесами та корупцією.

На даний час в Україні сформована політика національної безпеки, яка ґрунтується на активних законотворчих процесах у цій сфері, інструментах

стратегічному управлінні, програмно-цільовому підході, проте застосовані методи, інструменти та механізми не за всіма параметрами спрямовані до єдиної мети, а головне, у них не передбачено необхідної концентрації організаційних, інтелектуальних і матеріальних ресурсів для забезпечення узгодження інтересів держави, суспільства та окремого громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми національної безпеки викликає значний інтерес у науковій спільноті. Так, дослідженню загальних теоретичних аспектів функціонування системи національної без-

пеки присвячені напрацювання таких вчених, як Пилипчук В. [1], Ситник Г. [2]. На значенні національної безпеки для гармонійного розвитку суспільства фокусують увагу Фурашев В., Джердж С. [3]. Дослідженню нормативно-правових аспектів цього питання займаються Чумаченко С. [4], Янчук А., Блистів Т. [5], Доронін І. [6]. та інші. Взаємозв'язок та взаємозалежність національної та державної безпеки розглядає Чуваков О. [7].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що сучасна наука ґрунтується на широко розвиненій системі знань у сфері забезпечення національної безпеки, кардинальні зміни, що відбуваються у суспільстві, загроза суверенітету України та її територіальній цілісності, формування нового світогляду та підходів до розуміння політичних процесів вимагають поглиблення тих напрацювань, які були зроблені останніми роками провідними дослідниками у цій сфері.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів національної безпеки у системі інтересів особистості, суспільства та держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи із середини ХХ ст. поняття «безпека» набуло широкого поширення в усьому світі у найрізноманітніших його проявах та інтерпретаціях. У той же час, на глобальному рівні, останнім часом відбувається змістовна зміна розуміння феномену безпеки: від національної безпеки із пріоритетною орієнтацією на військову складову до розширення концепцій безпеки на рівень особистості, що передбачає забезпечення захисту інтересів громадян, їхнього спокою та добробуту. Відповідно це викликає потребу у розширенні наукових підходів до формування політики безпеки. Отже, на сьогодні проблема безпеки є глобальною проблемою існування людства та його подальшого збереження та виживання. Таким чином національна безпека виступає пріоритетною умовою функціонування та розвитку особистості, суспільства та держави.

Початкові роздуми про безпеку та її важливість в житті людства належать ще Платону та Аристотелю. Так, Платон зазначав важливість безпеки у забезпеченні соціальної стійкості. В свою чергу Аристотель визначав важливість безпеки для формування державного устрою. Певне значення для формування проблематики національної безпеки внесли і мислителі Нового часу, серед яких вирізняються Томас Гоббс та Джон Локк. Ем. Кант намагається виокремити зовнішню та внутрішню безпеку держави у контексті громадянського су-

спільства, розглядає загальний світ як надійний базис безпеки [1].

Як бачимо, проблема національної безпеки не є новою для наукової спільноти, проте дослідження цієї проблеми вимагає сучасних підходів та інструментів. Розглядаючи поняття «безпека» як соціально-правове явище, доцільно визначити його в системі людина-суспільство-держава. В контексті зазначеного при дослідженні проблеми національної безпеки необхідно фокусуватися на об'єктно-суб'єктному концепті. В даний час у суспільному сприйнятті та науковому обороті найчастіше об'єктами безпеки вважаються:

- особистість (її права та свободи);
- суспільство (його матеріальні та духовні цінності);
- держава (його конституційний лад, суверенітет та територіальна цілісність) [8].

Суб'єктом забезпечення безпеки є держава, яка здійснює функції в цій галузі шляхом задіяння органів законодавчої, виконавчої та судової влади [9, с. 50]. Суспільство та держава, з одного боку, виступають основними об'єктами національної безпеки, а з іншого – також є суб'єктами із своїми правами та обов'язками [8, с. 39].

У сучасній науці, залежно від того, хто виступає суб'єктом чи об'єктом – окрема людина, суспільство, держава чи співтовариство держав – встановлюється той чи інший рівень безпеки. Усього виділяються такі рівні [9, с. 40]:

- особиста чи індивідуальна (individual) безпека;
- соціетальна (societal) безпека чи безпека суспільства;
- національна (national) безпека чи безпека держави;
- міжнародна (international) чи колективна (collective) безпека;
- всесвітня чи глобальна (global) безпека.

Деякі дослідники виділяють також груповий рівень, тобто рівень спільноти, та регіональний рівень національної безпеки [3].

Розглядаючи безпосередньо категорію «національна безпека», зазначимо, що вперше термін «національна безпека» вжив президент США Т.Рузвельт у 1904 р. у своєму посланні до конгресу США. Американська модель національної безпеки базувалася на методологічних розробках середини ХХ ст. політолога Г. Моргентау, в якій національна безпека розуміється як безпека громадян, суспільства та держави [1].

В наш час наукова спільнота розмежовує поняття національна та державна безпека. Біль-

шість вчених вважає національну безпеку значно ширшим поняттям, серед основних її складових визначаючи економічну, екологічну, соціальну, продовольчу ті інші види безпеки [7]. Державна безпека також розглядається як одна із складових національної безпеки, яка зводиться до політичного аспекту. Державна безпека стосується перш за все безпеки політичних інститутів та відносин.

Згідно Закону України «Про національну безпеку України» державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [10].

Національна безпека як безпека нації включає безпеку особистості – її прав та свобод; суспільства – його матеріальних та духовних цінностей; держави – його конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності [9]. Тобто основними складовими національної безпеки є безпека особистості, безпека суспільства та безпека держави. Розглянемо їх більш детально.

Для забезпечення безпеки держави необхідним є формування та реалізація ефективного механізму управління та координації діяльності політичних сил та громадських груп, а також інститутів їхнього захисту.

Безпека суспільства характеризується функціонуванням громадських інститутів, норм, цінностей, завдяки яким реалізуються права і свободи всіх громадян та соціальних спільнот та відбувається протистояння загрозам.

Безпека особистості полягає у формуванні комплексу правових і моральних норм, функціонуванні громадських інститутів та організацій, які дозволяли б їй розвивати та реалізовувати соціально значущі потреби та здібності, не відчуваючи протидії з боку держави та суспільства.

Організаційне поєднання всіх цих векторів безпеки є ключовим фактором забезпечення надійної безпеки держави.

В даний час актуальним є визначення поняття «національна безпека» в контексті сукупності умов, що забезпечують захист суверенітету держави, повноцінного розвитку суспільства та його стратегічних інтересів. Проте сутність національної безпеки полягає не лише у мінімізації загроз воєнного нападу та окупації території, а характеризується розробкою відповідних напрямків, що мають забезпечити умови для вільного цивілізаційного розвитку держави, самовираження громадян. Відповідно політичний, економічний,

військовий, соціальний та інші зовнішні та внутрішні аспекти національної безпеки формують пріоритети державної політики у сфері її забезпечення.

Необхідно зазначити, що одним із напрямків ефективного забезпечення національної безпеки є узгодження інтересів особистості, суспільства та держави. Важливо врахувати той факт, що в контексті інтересів суспільство і держава взаємодіють в умовах протиріч. Суспільство має свою точку зору щодо проблеми захисту інтересів та ролі державного управління в цьому, держава зі свого боку орієнтується на стратегічні аспекти безпеки, що іноді сприяє виникненню протиріч, конфліктів та послабленню національної безпеки з боку внутрішніх факторів. Особистість та суспільство, особистість і держава також можуть за певних умов мати тією чи іншою мірою несхожі інтереси, що також негативно позначається на національній безпеці. Тому одним із напрямів підвищення рівня національної безпеки має стати створення умов гармонізації та максимально повного узгодження інтересів особистості, суспільства та держави [9, с. 158].

Поняття «національний інтерес» та його зв'язок із поняттям «національної безпеки» потребують додаткового роз'яснення. Національний інтерес має розглядатись з точки зору єдності суверенної територіальної держави та громадянського суспільства. Функціонування інститутів державної влади сприяє забезпеченню національних інтересів у взаємодії із громадськими організаціями.

Таким чином, національні інтереси являють собою комплексну взаємодію інтересів особистості, суспільства та держави, що виражають потреби країни в існуванні та прогресивному розвитку. На основі формування системи національних інтересів розробляються стратегії та програми розвитку, реалізуються політична та економічна доктрина.

Проте реальний стан національної безпеки не завжди корелюється із напрямками адміністративно-правового регулювання у цій сфері, що вимагає необхідності імплементації сукупності заходів, спрямованих як на удосконалення нормативно-правового регулювання, так і формування ефективної системи забезпечення національної безпеки в контексті задоволення інтересів суб'єктів із однозначним визначенням статусу кожного. В якості національних інтересів доцільно виокремити збільшення ресурсного потенціалу як базису економічного, фінансового та науково-технічного розвитку держави, посилення її обороноз-

датності та геополітичного впливу, покращення якості життя населення, досягнення культурного та інтелектуального етичний, інтелектуальний прогрес суспільства.

Першочерговими національними інтересами є:

– відтворення територіальної цілісності України та створення сильної європейської держави на новій демократичній основі;

– забезпечення умов розвитку та збереження здорового суспільства;

– забезпечення внутрішньої стабільності країни та надійний захист в подальшому від будь-яких військових зовнішніх загроз в подальшому на основі розвитку оборонного потенціалу;

– повноправна участь України у системі міжнародних економічних зв'язків та вихід з економічної кризи, спричиненої військовою агресією; боротьба із корупцією.

В контексті зазначеного доцільно розглянути формування механізму забезпечення національної безпеки на основі наступних підходів. На основі першого підходу механізм забезпечення національної безпеки являє собою елемент комплексного механізму публічного управління, дія якого забезпечується функціонуванням системи державних установ, організацій, інститутів, органів місцевого самоврядування, завданнями яких є захист інтересів суспільства та забезпечення безпеки.

Серед окремих елементів зазначеного механізму забезпечення національної безпеки доцільно виокремити:

1) різного роду недержавні установи та інститути, які цілеспрямовано створюються соціумом, або в окремих випадках залучаються державою, для подальшого стабільного виконання функцій та окремих робіт, спрямованих на забезпечення та підтримку національної безпеки;

2) державні органи та установи, основною метою яких є здійснення робіт з утримання, а також забезпечення безпеки;

3) державні установи та організації, для яких робота щодо надання та здійснення безпеки не є основною діяльністю, та здійснюється лише в окремих випадках за можливого виникнення загрози [8].

Другий підхід до розгляду механізму забезпечення національної безпеки розглядає його в контексті системи засобів, методів та підходів, за допомогою яких відбувається вплив на загрози з метою їхньої мінімізації або ліквідації у вигляді охорони, захисту та стабілізації сукупності інтересів держави, суспільства та особистості.

У вигляді даних засобів і методів, крім організацій, установ, органів та інститутів, які у свою чергу та здійснюють окремі роботи з надання забезпечення безпеки, виступають також: вся нормативно-правова база, яка й знаходиться у фундаменті формування та працездатності всіх відповідних органів, організацій та установ, а також їх взаємній роботі щодо досягнення спільного завдання забезпечення захисту, безпеки та стабільності; окремі способи, функції, методи, а також прийоми, які цілеспрямовано використовуються установами, інститутами та іншими суб'єктами забезпечення безпеки для досягнення поставлених перед ними цілей та відповідно розв'язання певних завдань [9].

Таким чином, систему національної безпеки можна визначити як внутрішню будову національної безпеки, що відображає діалектику взаємодії національних інтересів та всіляких загроз особистості, суспільству та державі. При цьому національна безпека не може бути забезпечена без захисту інтересів суспільства та держави.

Висновки. Резюмуючи викладене, можна дійти висновку, що національна безпека постає як складна багаторівнева система, що дозволяє забезпечити захист національних інтересів від різних загроз. Національні інтереси виступають пріоритетним елементом системи національної безпеки. Національна безпека виступає однією із головних умов розвитку людини та її самореалізації як громадянина, формування та розвитку суспільних відносин, що здатні забезпечити прогресивний соціально-економічний розвиток суспільства рід впливом зовнішніх та внутрішніх загроз. Забезпечення національної безпеки є одним із найважливіших функцій держави. Крім того, національна безпека, будучи важливим елементом геополітичного становища держави, повинна бути у фокусі уваги органів публічного управління всіх рівнів.

Список літератури:

1. Пилипчук В.Г. Формування теоретико-правових основ забезпечення державної безпеки України (кінець ХХ – початок ХХІ століття): монографія. Київ, 2008. 256 с.
2. Ситник Г.П. Концептуальні засади забезпечення безпеки України: навч. посіб.: у 3-х част. К.: НАДУ, 2010. Ч. 3. 208 с

3. Фурашев В.М., Джердж С.Ф. Національна безпека України: шляхи забезпечення, роль і місце суспільства. Євроатлантичний курс. Київ: Синопис, 2009. 176 с.
4. Чумаченко С.В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення національної безпеки України: дис. канд. юрид. наук. Харків, 2017. 212 с
5. Янчук А., Блистів Т., Колесник В., Пригунов П. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 5-16
6. Доронін І.М. Трансформація національної безпеки в інформаційну епоху: загальна доктрина та її правова складова. *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 104–111.
7. Чуваков О.А. Національна і державна безпека: співвідношення понять. *Правова держава*. 2012. Випуск 15. С. 193-196.
8. Stuart D. *Creating the National Security State*. Princeton: Princeton University Press, 2008. 360 p.
9. Shanor C., Hogue L. *National Security and Military Law*. St Paul: West Publishing Co., 2003. 366 p.
10. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

Margasova V.G., Kosach I.A., Rudenko O.M. NATIONAL SECURITY IN THE SYSTEM OF SOCIETY AND STATE INTERESTS

The article summarizes the main theoretical aspects of national security in the context of the relationship between society and the state. It has been noted that the actualization of the problem of national security necessitates the use of new approaches, methods, and tools that are able to contribute to the coordination of the interests of the state, society and the individual in the system of the appropriate state management mechanism. The purpose of the article is to study the theoretical aspects of national security in the system of interests of the individual, society and the state. The security of the individual, society and the state as the main components of national security has been considered and specified. It has been noted that in order to ensure the security of the state, it is necessary to form and implement an effective mechanism for managing and coordinating the activities of political forces and public groups, as well as institutions for their protection. The attention has been focused on the need to implement a set of measures aimed at both improving regulatory and legal regulation and forming an effective system for ensuring national security in the context of satisfying the interests of subjects with an unambiguous definition of the status of each. It has been determined that national interests represent a complex interaction of the interests of the individual, society and the state, which express the country's needs for existence and progressive development. It has been justified that it is necessary to form a mechanism for ensuring national security on the basis of public administration. The specified mechanism has been proposed to be considered as a component of a complex mechanism of public administration, the operation of which is ensured by the functioning of the system of state institutions, organizations, institutes, and local self-government bodies, the tasks of which are to protect public interests and ensure security. On the other hand, the specified mechanism can be considered as a system of means, methods and approaches, with the help of which threats are influenced in order to minimize or eliminate them in the form of protection, protection and stabilization of the set of interests of the state, society and the individual.

Key words: state security, national security, the mechanism of ensuring national security, national interests, public interests.